

Nejen korporační struny rozsudku Hobby Lobby

JUDr. JAKUB KŘÍŽ, Ph.D.*

Může být obchodní korporace subjektem práva na svobodu náboženského vyznání? Můžeme o ní říci, že něčemu věří a že svoji víru projevuje také navenek? Anebo je primárním cílem obchodní korporace dosahování zisku bez dalších etických, náboženských či hodnotových souvislostí? Jaký je vlastně účel obchodní korporace? Odpověď na tyto otázky v nedávné době hledal Nejvyšší soud Spojených států amerických ve svém přelomovém rozsudku. Jeho rozsudek ve věci *Sylvia Burwell, Secretary of Health and Human Services, et al. v. Hobby Lobby Stores, Inc., et al.*¹ lze označit za přelomový nejen kvůli jeho společenské výbušnosti, ale také proto, že Nejvyšší soud USA posuzuje otázky korporačního práva velmi zřídka a vůbec poprvé se vyjádřil k otázce účelu obchodních korporací.²

I. Společenský kontext rozsudku

Rozsudek ve věci *Burwell v. Hobby Lobby* ze dne 30. 6. 2014 je jedním z produktů prohlubujícího se kulturně-etického rozdělení společnosti Spojených států amerických. Část společnosti zastává v kontroverzních společensko-etických otázkách (jako např. umělé potraty, rozvody manželství, manželství homosexuálních osob, komerční využití lidských embryí, pokusy s embryonálními kmenovými buňkami atd.) liberální názory, často prezentované sloganem svobody volby. Jiná část společnosti naopak v těchto otázkách zastává stanoviska korespondující s pohledem na člověka, jeho důstojnost a mravní hodnotitelnost jeho skutků v podání klasického mravního realismu.³

Je pak pro USA typické, že kulturní spor se zhmotňuje v soudních přích a že řada společenských změn nebyla prosazena rozhodnutím zákonodárského sboru v důsledku celospolečenské diskuze, ale rozhodnutím soudní moci. To je případ dvou nejvýznamnějších posunů právní regulace ve společensko-etickém diskurzu: k legalizaci umělých potratů i ke zpřístupnění manželství stejnopohlavním párům došlo právě rozhodnutím Nejvyššího soudu USA.⁴

V tomto kontextu je třeba vnímat také rozsudek ve věci *Burwell v. Hobby Lobby*, který představuje jednu ze soudních reakcí na reformu zdravotnictví označovanou jako *Obamacare*,⁵ jež (mimo jiné) zavádí zdravotní pojištění zaměstnanců a stanovuje zaměstnavatelům o určité velikosti povinnost v rámci pojistných plánů finančně přispívat zaměstnancům na pořízení potenciálně abortivních přípravků.

Rozsudek je ovšem možné vnímat také mimo rámec tohoto společenského konfliktu, a to tehdy, budeme-li jej primárně analyzovat pohledem korporačního práva.

II. Předmět sporu

1. Antikoncepční příkaz v rámci *Obamacare*

Právním základem zdravotnické reformy označované jako *Obamacare* byl zákon přijatý Kongresem USA v roce 2010 pod názvem *Patient Protection and Affordable Care Act*⁶ (dále jen „ACA“). Zaměstnavatelé, kteří zaměstnávají více než 50 zaměstnanců na plný úvazek, jsou na jeho základě povinni poskytnout svým zaměstnancům skupinový plán zdravotního pojištění, který pokrývá minimální rozsah péče. Do tohoto minimálního rozsahu byla zahrnuta také „preventivní péče a screening“ pro zaměstnankyně, přičemž ministerstvo zdravotnictví (*Department of Health and Human Services*, dále jen „HSS“) pak prostředky podzákonné normotvorby na základě zmocnění obsaženého v ACA stanovilo, že tato preventivní péče zahrnuje také 20 antikoncepčních metod, z nichž některé jsou potenciálně abortivní.⁷

Z povinnosti zahrnout do zdravotních plánů abortivní antikoncepci⁸ byli vyjmuti tzv. „náboženští zaměstnavatelé“ – typicky církve a náboženské společnosti. HSS dále poskytlo obdobnou výjimku také dalším náboženským neziskovým právníkům osobám (*religious nonprofit organizations*),⁹ které uplatňují nábožensky motivovanou výhradu k poskytování antikoncepčních služeb.¹⁰ V jiných případech nebyly výjimky umožněny.¹¹

2. Zákon o náboženské svobodě

O necelých dvacet let dříve, v roce 1993, přijal americký Kongres zákon o znovunastolení náboženské svobody (*Religious Freedom Restoration Act*, dále jen jako „RFRA“). Zákon byl Kongresem přijat jako reakce na judikatorní kótmelec Nejvyššího soudu USA, který v případě *Employment Division v. Smith*¹² dramaticky změnil svůj postup při analýze zásahů do práva na svobodu náboženského vyznání.¹³

RFRA stanoví, že veřejná moc nesmí podstatně omezit výkon náboženství osoby (*person's exercise of religion*),

a to ani v případě, kdy zásah vyplývá z obecně aplikovatelného pravidla.¹⁴ Jestliže určité obecně aplikovatelné pravidlo podstatně zasahuje do výkonu náboženství určité osoby, RFRA poskytuje této osobě právo na výjimku. Právo uplatnit výjimku jí nepřisluší pouze za podmínky, že vláda prokáže, že zásah do náboženské svobody osoby (i) je v souladu s prosazením naléhavého veřejného zájmu a (ii) současně se jedná o nejméně omezující prostředek k dosažení tohoto veřejného zájmu.¹⁵

3. Skutkové okolnosti případu

Antikoncepční příkaz jako součást Obamacare vzbudil především v okruhu křesťanských zaměstnavatelů vlnu aktivního odporu, která vyústila v desítky soudních sporů.¹⁶ Byli mezi nimi také zaměstnavatelé, kteří se nemohli dovolávat výjimek výslovně stanovených v ACA a v prováděcí legislativě, neboť se jednalo o obchodní korporace. Rozhodnutím *Burwell v. Hobby Lobby* byla zakončena řízení vyvolaná třemi obchodními korporacemi a jejich akcionáři. Ti všichni uplatňovali výhradu ve vztahu ke čtyřem antikoncepčním metodám, a to s odkazem na jejich potenciálně abortivní účinky a na své náboženské přesvědčení zakazující úmyslné usmrcení nenarozené lidské osoby.

Hobby Lobby Stores, Inc., je obchodní korporací podle práva státu Oklahoma založenou kolem roku 1960 manželi Greenovými, evangelikálními křesťany. Všechny akcie v současné době drží rodinné trusty, přičemž Greenovi a jejich dospělé děti jsou jejich správci. Každý správce trustu podepsal vyznání křesťanské víry, které je také vtěleno do zakladatelských dokumentů jednotlivých trustů. *Hobby Lobby* zaměstnává více než 13 000 zaměstnanců a provozuje na 500 obchodů v rámci maloobchodní sítě s uměním a řemeslnými výrobky. Přidružená společnost *Mardel, Inc.*, pak provozuje 35 obchodů s křesťanskou literaturou a zaměstnává 400 osob.

Hobby Lobby přijalo jako svůj vnitřní dokument prohlášení o korporačním účelu, ve kterém klade jasný důraz na křesťanské hodnoty a zdůrazňuje přístup respektující zájmy různých zúčastněných stran (stakeholders). Stanovuje například závazek oslavovat Pána v každé činnosti a také při řízení společnosti způsobem souladným s biblickými principy.¹⁷ Cílem společnosti podle jejich vnitřních předpisů není maximalizace zisku. Vedle zisku pro akcio-náře a „oslavování Pána“ má společnost jako cíl stanovenou například službu zaměstnancům a jejich rodinám (se kterými sdílí požehnání, jehož se společnost dostává), investice do komunity, nabízení mimořádných služeb klientům apod.¹⁸

Skutečnost, že se nejedná o pouhé nevázně míněné marketingové prohlášení, dokládá společnost například tím, že v souladu s jejím náboženským přesvědčením je její maloobchodní síť zavřena v neděli, což způsobuje roční ztrátu v řádu milionů dolarů,¹⁹ a dále tím, že v případě prodeje společnosti připadne pouze 10 % prodejní ceny akcionářským trustům, zatímco 90 % bude poskytnuto na charitativní účely. Na charitativní účely je přitom již v současné době určena asi jedna třetina dosaženého ročního zisku.

V obdobném postavení se nachází také *Conestoga Wood Specialties Corporation*, obchodní korporace založená podle práva státu Pensylvánie. Manželé Hahnovi a jejich tři synové vlastní všechny akcie společnosti a současně tvoří její správní radu. Jeden ze synů je pak současně správním ředitelem. Společnost působí ve dřevo-zpracujícím průmyslu a má asi 950 zaměstnanců.

Všichni členové rodiny Hahnů jsou přesvědčenými členy mennonitské církve, jedné z křesťanských denominací.²⁰ Tato církev zastává názor, že „plod již ve svém nejranějším stadiu sdílí lidství s těmi, kdo jej počali“²¹ a že lidský život je darem od Boha a jako takový má být chráněn.²²

Hahnovi přitom věří, že jsou povinni uskutečňovat své podnikání v souladu se svým náboženským přesvědčením a morálními principy, což znamená „působit v profesionálním prostředí založeném na nejvyšších etických, morálních a křesťanských principech“.²³ Toto své přesvědčení přitom promítli také do vnitřních předpisů společnosti,²⁴ z nichž tak jasně vyplývá přihlášení se k morálnímu stanovisku, že lidský život je od početí nedotknutelný.²⁵

Ani v případě *Conestoga* nestanoví zakladatelské dokumenty, že cílem korporace je maximalizace zisku. Společnost má dosahovat pouze „rozumného“ zisku, přičemž při jeho dosahování má současně respektovat „náboženské vyznání a morální principy“.²⁶

Všechny tři uvedené obchodní korporace a jejich akcionáři zažalovali ministerstvo zdravotnictví USA a další orgány veřejné moci s argumentem, že nucená účast na financování abortivních antikoncepčních metod prostřednictvím zdravotního pojištění porušuje jejich svobodu náboženského vyznání zaručenou prvním dodatkem Ústavy USA a také jejich práva podle RFRA. Jestliže totiž RFRA zakazuje veřejné moci podstatně zasahovat do výkonu náboženství osoby, je třeba tento zákaz vztáhnout také na obchodní korporace.²⁷

III. Argumentace Nejvyššího soudu

Před federálními soudy se tak otevřely otázky, které dosud nebyly nuceny řešit. Jsou obchodní korporace osobou ve smyslu RFRA? Pokud nikoliv, nemohou se dovolávat jakékoli ochrany ve smyslu RFRA, a pak pravděpodobně ani ve smyslu prvního dodatku Ústavy USA. Pokud ale jsou, mohou vůbec vykonávat náboženství? Obamova administrativa v celém řízení zastávala stanovisko, že účelem obchodní korporace je maximalizace zisku, což vylučuje další mimoekonomické účely existence. Je-li cílem obchodní korporace maximalizace zisku pro své akcionáře, těžko se může dovolávat náboženských práv. Těch by se teoreticky mohli dovolávat akcionáři jakožto fyzické osoby – ti však nejsou adresáty právní regulace.

Tyto dvě otázky jsou významné také z pohledu korporačního práva a úzce souvisejí se širší otázkou, zda a nakolik se právnícké osoby mohou dovolávat základních lidských práv a svobod.

Další otázky pak již z pohledu korporálního práva příliš atraktivní nejsou, pro řešení celého případu však byly mimořádně důležité: Je cíl ACA ve veřejném zájmu? A pokud ano, je antikoncepční příkaz nejméně omezujícím prostředkem k jeho dosažení?

1. Obchodní korporace jako osoba

Obecná otázka, zda je obchodní korporace osobou, se nezdá být z českého úhlu pohledu příliš atraktivní, byť ještě v roce 1947 se hovořilo o „velmi sporn[é] otáz[ce], jsou-li obchodní společnosti právními osobami či societami“.²⁸ V projednávané věci pak byla otázka komplikována tím, že Obamova administrativa argumentovala, že obchodní korporace není osobou ve smyslu RFRA, tj. ve smyslu právního předpisu, jehož účelem je provedení práva na svobodu náboženského vyznání.

Úvahu o tom, zda obchodní korporace je osobou ve smyslu RFRA, začíná Nejvyšší soud USA odkazem na to, že korporace je sice osobou umělou, ale je „jednoduše organizační formou používanou lidskými bytostmi pro dosahování jejich cílů. [...] Jsou-li práva, ať již ústavní, či zákonná, vztažena ke korporaci, je jejich účelem chránit práva lidí [společných v korporaci tím či oním způsobem, jako např. akcionářů, členů orgánů či zaměstnanců]“.²⁹ Poukazuje přitom na případ *Braunfeld v. Brown* z roku 1961,³⁰ kde pět ortodoxních židovských kupců napadlo pensylvánský zákon zakazující nedělní prodej,³¹ a předestírá otázku, zda je namísto případ řešit jinak v případě, kdy kupec provozuje svůj obchod jako fyzická osoba, a v případě, kdy totožnou aktivitu a ve stejném rozsahu provozuje prostřednictvím obchodní korporace.

Ve vztahu k otázce, zda obchodní korporace je osobou ve smyslu RFRA, se Nejvyšší soud musel vyrovnat se stanoviskem soudu třetího okruhu (Third Circuit), že „obchodní korporace nemohou vykonávat náboženství nezávisle a odděleně od jednání nebo věroučných systémů svých vlastníků nebo zaměstnanců jakožto jednotlivců. Nemodlí se, neúčastní se bohoslužeb, nepřístupují ke svátostem a ani nemohou uskutečnit jiné nábožensky motivované jednání samostatně a odděleně od záměrů a vedení jednajících jedinců.“³²

Podle Nejvyššího soudu je to všechno sice pravda, ale irelevantní: „Nezávisle a odděleně od lidských jedinců, kteří je vlastní, řídí nebo jsou v nich zaměstnáni, nemohou korporace dělat vůbec nic.“³³

Své pojednání o pojmu osoby zakončuje Nejvyšší soud po-ukazem na to, že v řadě případů již umožnil domáhat se náboženských práv právními osobám neziskového charakteru.³⁴ Ostatně samotná právní úprava antikoncepčního příkazu počítá s výjimkami pro neziskové korporace, které se dovolávají nábožensky motivované výhrady: tyto neziskové subjekty jsou považovány za osoby ve smyslu RFRA, což ve svém vyjádření potvrzuje také ministerstvo zdravotnictví. Soud proto dodává: „Žádná známá definice výrazu ‚osoba‘ nezahrnuje pouze některé, ale nikoliv všechny korporace. Výraz ‚osoba‘ zahrnuje někdy umělé osoby [...] a někdy je omezen pouze na osoby přirozené. Ale neexistuje žádná myslitelná definice tohoto výrazu, která by zahrnovala přirozené osoby a neziskové korporace a současně vylučovala obchodní korporace.“³⁵

2. Výkon náboženství obchodní korporací

Následně si soud pokládá otázku, jaké překážky by mohly bránit tomu, aby obchodní korporace mohla vykonávat náboženství.³⁶ Je to její povaha právní osoby? Anebo určité specifikum vyplývající ze zaměření na zisk?

Výkonem náboženství americká judikatura nerozumí pouze vyznávání určité víry (forum internum), ale také „uskutečnění určitého jednání (nebo naopak zdržení se jednání), které je uskutečňováno z náboženských důvodů“.³⁷

První námitku soud bez problémů odmítá, neboť z judikatorní praxe je dostatečně známé, že právní osoby náboženství vykonávat mohou. Církev a náboženské společnosti jsou právními osobami a také jiné neziskové korporace se již v minulosti úspěšně dovolávaly náboženských práv ve smyslu prvního dodatku Ústavy USA a RFRA.³⁸

Existuje-li nějaká překážka, musí tedy spočívat ve specifické povaze obchodních korporací. Soud poukazuje na to, že podnikatelské aktivity, které jsou limitovány pravidly náboženské věrouky, spadají do rozsahu pojmu výkon náboženství. Náboženská věrouka totiž usměrňuje podnikatelské aktivity, a to také na úkor zisku.

Lze tedy ochranu podle RFRA odmítnout pouze na základě skutečnosti, že účelem obchodních korporací bývá dosahování zisku? Tento názor hrál stěžejní roli v argumentaci Obamovy administrativy a v rozsudcích soudů nižších stupňů. Drželi se jej také disentuující soudci, podle nichž „obchodní korporace se od náboženských neziskových korporací odlišují v tom, že využívají práci k dosahování zisku namísto uchovávání náboženských hodnot sdílených společenstvím věřících“.³⁹

Soud tuto námitku odmítá poukazem na to, že všechny jurisdikce USA umožňují založení obchodní korporace za jakýmkoliv zákonným účelem. Současně poukazuje na moderní přístup korporálního práva, který odmítá zisk coby jediný účel obchodní korporace: „Jakkoliv je jisté pravda, že ústředním účelem obchodních korporací je dosažení zisku, moderní korporátní právo po obchodních korporacích nepožaduje sledování zisku na úkor všeho dalšího, a mnohé tak nečiní. Obchodní korporace podporují se souhlasem svých vlastníků široké spektrum dobročinných záležitostí a není vůbec neobvyklé, že se sledují také humanitární a další altruistické cíle.“⁴⁰ Mezi nimi soud uvádí ochranu před znečištěním životního prostředí, energetickou udržitelnost přesahující rámec požadovaný zákonem, poskytování důstojných pracovních podmínek zaměstnancům a dalších výhod daleko přesahujících požadavky práva. „Jestliže obchodní korporace mohou sledovat takto hodnotné cíle, není žádný zjevný důvod, proč by nemohly sledovat také cíle náboženské.“⁴¹

Soud současně odmítá striktní dělení na neziskové korporace a korporace obchodní (ziskové). Poukazuje na neostrost hranice mezi nimi a na skutečnost, že ne každý subjekt, který si volí formu obchodní korporace, musí

nutně sledovat zisk jako cíl své existence. Tato skutečnost se ostatně promítla také do legislativy řady států USA, když se stala příčinou vzniku nové právní formy „benefit corporation“. Jedná se o obchodní korporaci s duálním účelem: vedle podnikatelského účelu (a tedy dosahování zisku) se zakládají také za účelem veřejně prospěšným.⁴²

Soud tedy uzavírá, že obchodní korporace zjevně mohou vznikat za jakýmkoliv zákonným účelem (any lawful purpose), a to včetně dosahování zisku v souladu s náboženským vyznáním svých zakladatelů.

Můžeme však o obchodní korporaci prohlásit, že má upřímnou náboženskou víru? Může právnická osoba skutečně něčemu upřímně věřit?⁴³ S ohledem na skutkové okolnosti projednávaných případů se soud omezil na přezkum této otázky pouze ve vztahu ke korporacím s koncentrovanou akcionářskou strukturou a úzkou provázaností mezi vlastnickou strukturou a vedením (closely held corporations) a výslovně odmítl zabývat se jí ve vztahu k jiným korporacím, typicky s veřejně obchodovatelnými akciemi.⁴⁴ Poukázal na to, že ve všech případech jde o právnické osoby vlastněné a kontrolované členy jedné rodiny, přičemž upřímnost víry členů rodiny nebyla v řízení nikým zpochybňována.

Na základě výše uvedených argumentů pak Nejvyšší soud USA dospěl k závěru, že closely held obchodní korporace se mohou dovolávat ochrany podle RFRA, a tedy že jakékoliv federální omezení aktivity closely held obchodních korporací musí být v souladu s RFRA. Tak byla Nejvyšším soudem USA obchodní korporaci poprvé poskytnuta možnost domáhat se práva na svobodný výkon náboženství.

3. Neoprávněnost zásahu do výkonu náboženské svobody

Jestliže soud shledal aplikovatelnost RFRA, musel posoudit, zda antikoncepční příkaz představuje podstatné omezení výkonu náboženství ze strany dotčených obchodních korporací. Poukázal na to, že ve všech případech je přítomna upřímná víra, že život lidské osoby začíná početím a že není přijatelné podílet se na destrukci embrya, kterou však abortivní antikoncepce způsobuje.

Dále poukázal na skutečnost, že odmítnutím podřídit se antikoncepčnímu příkazu se obchodní korporace vystavuje pokutě ve výši 100 USD denně za dotčeného zaměstnance, což by například v případě Hobby Lobby představovalo roční pokutu ve výši 475 mil. USD. Soud takto koncipovanou pokutu (cenu za podnikání v souladu s náboženským přesvědčením) považoval za podstatné omezení (substantial burden).⁴⁵

Ministerstvo zdravotnictví argumentovalo ve prospěch absence podstatného omezení výkonu náboženství také tím, že jednání vyžadované zákonem (akt placení pojistného) je samo o sobě mravně indiferentní. Podle ministerstva a také disentuujících soudců chybí příčinná souvislost mezi placením pojistného a smrtí embrya. S ohledem na neexistenci této kauzality nelze nábožensky motivovanou výhradu chápat jako rozumnou, a tudíž jí nelze poskytnout ochranu. Soud namítl, že předmětem sporu není rozumnost náboženského přesvědčení, ale otázka, zda zákonná povinnost je s tímto náboženským přesvědčením v podstatném rozporu. Není přítom úlohou soudu náboženské vyznání hodnotit – hranice mezi tím, které jednání je ještě z pohledu náboženské víry přijatelné a které již nikoliv, určuje svědomí jedince a soud na tuto otázku nemůže hledat závaznou odpověď.⁴⁶

Aby se stěžovatelé mohli výjimky z antikoncepčního příkazu domoci úspěšně, musel se soud nakonec zabývat otázkou, zda antikoncepční příkaz jakožto podstatný zásah do náboženské svobody osoby je (i) v souladu s prosazením (in furtherance of a compelling governmental interest) naléhavého veřejného zájmu a (ii) současně se jedná o nejméně omezující prostředek k dosažení tohoto veřejného zájmu.

Ve výsledku soud shledal, že vládě se nepodařilo prokázat, že antikoncepční mandát představuje nejméně restriktivní zásah do náboženských práv dotčených obchodních korporací. Jestliže se právní úprava dokáže vypořádat se situací, kdy je z náboženských důvodů umožněno vyhnout se antikoncepčnímu příkazu náboženským neziskovým korporacím (a přitom nijak negativně neovlivnit právo žen na přístup k antikoncepci), mohou být stejné mechanismy uplatněny také v případě obchodních korporací. Ostatně také u menších zaměstnavatelů antikoncepční příkaz neplatí – a i přesto má právní úprava dostatek mechanismů, jak zajistit přístup zaměstnankyň malých zaměstnavatelů k antikoncepčním přípravkům za stejných podmínek jako u zaměstnankyň velkých zaměstnavatelů. Jestliže antikoncepční příkaz neplatí pro všechny zaměstnavatele bezvýtku, nelze obhájit, že právě v případě dotčených obchodních korporací platit musí a představuje nejméně restriktivní opatření.⁴⁷

Závěrem soud zdůrazňuje, že předmětem přezkumu byl pouze antikoncepční příkaz a nikoliv veškerá problematika pokrytá systémem zdravotního pojištění (jako např. očkování či krevní transfuze).

IV. Rozvedení tématu

Rozsudek představuje významný milník ve vášnivé společenské diskusi; není proto překvapivé, že vyvolal vlnu reakcí nejen na úrovni společenské debaty, ale také v akademickém světě. Jedni rozsudek kritizovali z genderových pozic,⁴⁸ další se soustředili více na téma náboženské svobody,⁴⁹ ústavněprávní aspekty soudního aktivismu⁵⁰ nebo na otázky korporačního práva.⁵¹

Ostatně ani Nejvyšším soudem USA nebyl přijat jednoznačně. Jak už to v eticky citlivých případech bývá, byli soudci rozděleni do dvou takřka vyrovnaných táborů.⁵²

V následujících řádcích se zaměříme na některá zajímavá témata nastolená rozsudkem.

1. Rozsah právní osobnosti

Ustanovení § 20 odst. 1 ObčZ zakotvuje, že „[p]rávnícká osoba může bez zřetele na předmět své činnosti mít práva a povinnosti, které se slučují s její právní povahou“. Reflektuje tak posun „od právního názoru, podle něhož právní subjektivita právníckých osob je vymezena předmětem činnosti, k němuž byla právnícká osoba zřízena (tzv. speciální subjektivita), k pojetí právní subjektivity právníckých osob neomezené předmětem jejich činnosti“.⁵³ Současně je však právní osobnost právnícké osoby omezena na práva a povinnosti slučitelné s její právní povahou.

Je jistě neproblematické, že právnícká osoba nemůže být subjektem například rodičovských práv. Může být ale subjektem práva „svobodně projevovat své náboženství nebo víru“ (čl. 16 odst. 1 LPS)? Je toto právo, které nutně předpokládá, že subjekt dovolávající se jej má nějaké náboženské vyznání nebo víru, právem slučujícím se s její právní povahou? A je třeba tuto slučitelnost s právní povahou posuzovat u všech právníckých osob stejně, anebo rozdílně – například s ohledem na zvolený účel či na zákonem povolený předmět činnosti?

Podle našeho názoru jakékoli teoretické odůvodnění nemožnosti výkonu náboženství ze strany právnícké osoby jen těžko obstojí v situaci, kdy podle právního řádu je právnícká osoba schopna svádět jiného k pohlavnímu styku, zúčastnit se pornografického představení či jiného donutit k pohlavnímu styku.⁵⁴ Lze si představit něco, co by bylo ještě méně slučitelné s umělou, fiktivní povahou právnícké osoby než účast na divadelním představení či uskutečnění pohlavního styku, a to navíc za současné přítomnosti úmyslu jakožto nezbytného předpokladu spáchání trestného činu?⁵⁵

Z principu jednoty, racionality a vnitřní obsahové bezrozpornosti právního postavení nelze než dovést přípustnost výkonu náboženství právníckou osobou.

Připusťme ale určitou povrchnost předloženého argumentu a zamysleme se hlouběji, zda lze právnícké osobě přičítat něco takového, jako jsou projevy náboženské víry. Nejprve ale společně s Tomášem Akvinským připomeňme, že právo reguluje pouze jednání člověka ve vnějším světě, nikoliv jeho vnitřní, navenek neprojevené akty.⁵⁶ Z právního hlediska tak není rozhodné, zda právnícká osoba může mít náboženskou víru, ale zda je v oboru vnějšího světa schopna jednat tak, aby její skutky byly rozumně interpretovatelné jako nábožensky motivované.

Antidiskriminační právo je postaveno na obdobném základě. Teorie definuje přímou diskriminaci jako méně příznivé zacházení (tj. určité jednání ve vnějším světě), „pokud se tak děje z důvodů právně neospravedlnitelných“,⁵⁷ typicky například na základě nepřijatelného kritéria. Skutečným předpokladem diskriminačního jednání je tak vnitřní akt jedince (např. přesvědčení o nižší důstojnosti osoby z důvodu její národnosti), právo ovšem reguluje vnější projev tohoto vnitřního úkonu (např. neuzavření nájemní smlouvy). Jinými slovy, právo reguluje určité jednání ve vnějším světě z důvodu vnitřní motivace. Právnícká osoba je evidentně schopna diskriminovat, tj. může mít pro své jednání neospravedlnitelné důvody, vnitřní pohnutky.

Obdobně tedy právnícká osoba může jednat z náboženských nebo jiných hodnotových pohnutek, a tak projevit navenek určité náboženství. Například nemocnice se může přihlásit ke křesťanskému pohledu na lidskou důstojnost, může se rozhodnout na gynekologickém oddělení nenabízet službu umělého ukončení těhotenství a současně nabízet pacientům možnost duchovní podpory. Může-li právnícká osoba navenek projevit víru, těžko dovést, že by náboženská práva nebyla slučitelná s její povahou.

2. Kdo je konečným příjemcem ochrany?

Soud v rozsudku ve věci Hobby Lobby uznává samostatnost právní osobnosti obchodní korporace a její oddělení od akcionářů, členů orgánů či zaměstnanců. Současně však opakovaně zdůrazňuje roli, jakou v životě obchodní korporace hrají lidé, a korporaci představuje jako prostředek k dosažení zájmů těchto lidí.

Profesoři Johnson a Millon poukazují, že tak činí pravděpodobně proto, aby se později jednodušeji mohl vyrovnat s otázkou výkonu náboženství, namítají však určitou zbytečnost tohoto kroku. Jestliže právo jednotlivých států USA stanoví (a obdobně tak činí také modelový zákon o obchodních korporacích), že obchodní korporace mají stejnou právní způsobilost jako přirozené (fyzické) osoby, mohou se obchodní korporace nezávisle a odděleně od svých akcionářů a dalších fyzických osob domáhat čehokoliv, čeho se mohou domáhat fyzické osoby.⁵⁸ A protože není pochyb, že fyzická osoba je nositelem práva na svobodu náboženského vyznání, v důsledku rovného postavení právnícké osoby s osobou fyzickou je nutno dovést, že také právnícká osoba je „schopna“ náboženské svobody, a dodávají: „[E]xistence korporátního oprávnění nemá nic společného s existencí nebo neexistencí práv lidí, kteří rozhodli dosahovat společných cílů v korporaci. Náboženské svobody těchto jedinců zapojených do korporace jsou již subjektem nezpochybnitelné právní ochrany vně korporace. Jestliže sama korporace požívá náboženské svobody, její práva existují odděleně a vedle jiných způsobů ochrany, a dokonce by existovala, i kdyby někteří – anebo dokonce všichni – akcionáři nebo členové orgánů byli ateisty a nedovožovali by pro sebe žádný užitek z výkonu práva korporací.“⁵⁹

Kdo je tedy skutečným příjemcem ochrany poskytnuté soudem? Lidé, nebo právnícká osoba?

Tato otázka úzce souvisí s tím, zda je právnícká osoba entitou existující v realitě (nejen v právu) samostatně a odděleně od lidí, kteří ji utvářejí.⁶⁰ Jak poukazuje John Finnis, nelze striktně říci, že by právnícká osoba byla fiktivní entitou⁶¹ – neboť již tím, že o ní hovoříme, předpokládáme, že v nějakém smyslu existuje jako určitá společenská realita. Jsme dokonce schopni identifikovat určité jednání právnícké osoby, které není redukovatelné na pros-tý součet individuálních aktů lidí tvořících (či nahrazujících) vůli právnícké osoby.

Učíme srovnání s týmem hrajícím společenskou hru, například fotbal. Hraní zápasu je společenským jednáním. Toto jednání neexistuje odděleně od osobního jednání hráčů: pokud by jednotliví hráči nehráli, těžko by mohl hrát tým jako celek. Přesto jednání týmu jako celku nemůže být prostě redukováno na osobní jednání hráčů. Cílem jednání týmu jako celku je výhra ve hře. Jednotliví členové mohou mít mnoho dalších cílů, čas od času také

neslučitelných s výhrou.⁶² Výhra jako cíl aktivity týmu je stále přítomna, bez ohledu na to, že jeden či více hráčů jsou podplaceni a usilují o prohru. Podle Finnise je tento společný cíl zachován dokonce i v případě, kdy o prohru usiluje tajně každý člen týmu, anebo za situace, kdy část hráčů na prohře spolupracuje.⁶³

Jinou otázkou je, zda realita, kterou označujeme výrazem „právnícká osoba“, je v řádu reality osobou, tj. zda má skutečnou „osobnost“. V právní vědě se vede o této otázce bohatá diskuze, trpí však vadou, kterou trpí mnoho právněfilozofických polemik: je vedena znalci oboru pozitivního práva, a nikoliv filozofy. Sousedíme-li se na aspekt pozitivního práva, otázka po reálnosti osobnosti právnícké osoby odpadá: zajímá nás právní úprava a v právním slova smyslu lze „právní osobnost“ přiznat čemukoliv. Je-li předmětem našeho zájmu realita, nevystačíme si při diskuzi s aparátem, který nám poskytuje právní věda. Pojem osoby a osobnosti jsou pojmy mimoprávními a zkoumání reality světa je předmětem jiných věd, přičemž zkoumání reality jako celku je předmětem filozofie.⁶⁴

Klasická realistická filozofie popisuje právníckou osobu jako „co do své esence pomyslné jsoucno se základem ve věci. Její esence spočívá v právech a povinnostech, které jsou pomyslnými jsoucnými se základem ve věci. Materiálně spočívá společnost v lidech jako nositelích společenských práv a povinností.“⁶⁵ Jinými slovy osobnost právnícké osoby existuje pouze jako předmět lidského myšlení a mimo lidské myšlení jí nenáleží bytí. Reálně existují jako osoby pouze lidé.⁶⁶ Jen oni jsou individuálními substancemi rozumové přirozenosti a pouze jim lze přičítat znaky jako jedinečnost, svébytnost, racionalitu a vztahovost.⁶⁷ Tito lidé však mezi sebou vytvářejí vztahy, jež se v oboru práva označují za vzájemná práva a povinnosti. A tato vzájemná práva a povinnosti společně utvářejí další celek vztahů, který lidské myšlení označí za osobu (v právním slova smyslu).

Finnis řeší problém použití pojmu „osobnost“ v právu jednoduše: jedná se o metaforu reálné osobnosti: „Osobnost je rušivá metafora v rámci realistické morální a politické analýzy lidských společenství a jejich skutků a jako taková je v napětí mezi svými historickými zdroji. Na jedné straně existuje persona jako maska; tomu v právu odpovídá bezstarostné přiznávání právní osobnosti čemukoliv, co vystupuje jako subjekt právních vztahů [...]: modlám, fondům, majetku v přístavu, lodím, Koruně... Na druhé straně existuje osoba jako individuální substance rozumové přirozenosti (Boethius); tomu (s výjimkou metafory) neodpovídá v bohatém uspořádání lidských společenství nic – nic s výjimkou lidí, kteří jsou jejich členy.“⁶⁸

Konečnými beneficiáři jakéhokoliv dobra (např. práva na něco) poskytnutého právnícké osobě jsou vždy lidé. Na tom nic nemění fakt, že vzájemné vztahy lidí jsou v právnícké osobě často natolik složité, že skutečný beneficiant-člověk je za nimi obtížně rozpoznatelný. V oboru práva tak může být často rozumnější hovořit o právech právnícké osoby, a to až tak, že právnícké osobě přiznáme schopnost být nositelkou základních práv, včetně práva na svobodu náboženského vyznání.

Proč se však společnosti Hobby Lobby, Conestoga a Mardel bránily antikoncepčnímu příkazu před americkými soudy? Protože určití konkrétní lidé chtěli uskutečňovat své lidské volby v souladu se svým nejhlubším přesvědčením. Právnícká osoba nezpytuje svůj život, zda jej prožila v souladu se svým přesvědčením. Člověk ano.

3. Hobby Lobby po česku

Je případ Hobby Lobby přenositelný do českého právního prostředí? Mohla by také obchodní korporace podle českého práva požívat ochrany práva na náboženskou svobodu?

Jak poukazuje E. Wagnerová, na rozdíl od některých cizích právních úprav nedává český ústavní pořádek žádný pokyn ohledně toho, zda základní práva náležejí také právníckým osobám, a „základněprávní oprávnění právníckých osob je odkázáno na judikatorní a doktrinární zdůvodnění“.⁶⁹ Stranou ponechme otázku církvi a náboženských společností – skutečnost, že tyto právnícké osoby jsou přímým subjektem práva na náboženskou svobodu, stanoví přímo [čl. 16](#) odst. 2 Listiny základních práv a svobod.⁷⁰

Že v obecné rovině mohou být obchodní korporace podle zákona o obchodních korporacích (dále jen „[ZOK](#)“) založeny nejen k podnikatelskému účelu, ale v zásadě k libovolnému účelu,⁷¹ je závěr z doktrinárního hlediska bezproblémový: „Prospěch [jakožto účel obchodní korporace, pozn. aut.] může spočívat ve vytváření zisku skrze podnikatelskou činnost, správě svého majetku či zcela neziskové charitativní činnosti. Většinou obchodní korporace slouží, ať přímo, či nepřímo, k podnikání, když charitativní činnost se v obchodních korporacích primárně uskutečňuje spíše výjimečně, a to pouze pokud organizační struktura korporace (historicky usazená spíše v podnikatelských oborech) lépe vyhoví zamýšlenému cíli.“⁷²

Závěr o možnosti nelukrativního účelu obchodních korporací pak není pouze doktrinárním stanoviskem, ale vyplývá přímo ze zákona. Ustanovení [§ 145 ObčZ](#) obsahuje výčet zakázaných účelů právnícké osoby obecně pro všechny právní formy. Ve vztahu k obchodním korporacím se pak uplatní [§ 2](#) odst. 2 [ZOK](#), který limituje účel osobních společností na podnikání a na správu vlastního majetku. A contrario lze uzavřít, že kapitálové společnosti a družstva mohou být založeny za jakýmkoliv účelem, který neodporuje [§ 145 ObčZ](#) (jedná se tedy o obdobu any lawfull purpose podle amerického práva).

Mohou-li být kapitálová společnost a družstvo založeny za jakýmkoliv zákonným účelem, i nepodnikatelským, tím spíše mohou být založeny za podnikatelským účelem omezeným respektem k náboženským, etickým či jiným hodnotovým limitům.

Ve vztahu k jednotlivým právním formám obchodních korporací je třeba také uvést zvláštní právní úpravu družstva, kde je nepodnikatelský účel zákonem výslovně preferován před účelem podnikatelským.⁷³ Sociální družstvo je obchodní korporací sloužící výhradně obecně prospěšné činnosti ([§ 758 ZOK](#)), podnikatelská činnost bytových družstev je zákonem výrazně omezena ([§ 727 ZOK](#)).

Závěr o přípustnosti nábožensky motivovaného sebeomezení lze učinit také ve vztahu k osobním společnostem,

jejichž účelem může být pouze podnikání nebo správa vlastního majetku. Limitace podnikání pravidly náboženské vírouky nezabývá činnost podnikatelského charakteru. Podnikání je podle § 420 odst. 1 ObčZ činností vykonávanou za účelem dosažení zisku a účel dosažení zisku je stále přítomný. Jinými slovy i činnost lékárny, která z etických důvodů nenabízí antikoncepční přípravky (a tím sama sebe ochuzuje o podstatnou část potenciálních příjmů), může být stále podnikáním a ne pouhou charitou, jestliže svoji činnost vyvíjí za účelem dosažení zisku. Podnikatel pak ve svém dobrovolném sebeomezení nemusí nutně spatřovat překážku dosahování zisku, ale naopak cestu vedoucí k jeho zajištění: vždyť jaká jiná činnost může být dlouhodobě udržitelná⁷⁴ než právě ta, která se uskutečňuje v souladu s přirozeným řádem lidského bytí⁷⁵ a v harmonii se zdrojem smyslu a hodnoty.⁷⁶

Je tedy představitelné, že také podle českého práva může vzniknout obchodní korporace založená na obdobných principech jako Hobby Lobby či Conestoga: sice za podnikatelským účelem, ovšem sama sebe omezující ve svých aktivitách jinými, nepodnikatelskými hledisky, například náboženskými normami.

Taková obchodní korporace by se při aplikaci zásad vyslovených v rozsudku ve věci Burwell v. Hobby Lobby mohla v obecné rovině dovolávat svých náboženských práv.

Otázkou je, zda české právo nabízí konkrétní případ, na kterém tento problém demonstrovat. Ačkoliv české právo nezná obecnou výhradu svědomí obdobnou americkému RFRA, lze poukázat na § 50 odst. 2 zákona č. 372/2011 Sb.,⁷⁷ podle kterého může zdravotnický pracovník odmítnout poskytnutí zdravotních služeb pacientovi „v případě, že by jejich poskytnutí odporovalo jeho svědomí nebo náboženskému vyznání“. Věta šestá citovaného ustanovení pak umožňuje za obdobných podmínek odmítnout poskytnutí zdravotní služby také poskytovateli zdravotní služby. Ustanovení § 2 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb. pak poskytovatele definuje jako fyzickou nebo právnickou osobu, která má oprávnění k poskytování zdravotních služeb.

Otázky, které před nás toto ustanovení klade, jsou takřka totožné s případem Hobby Lobby. Může poskytnutí zdravotní služby odmítnout pouze poskytovatel, který je fyzickou osobou? Anebo se této výhrady svědomí může dovolávat také poskytovatel – právnická osoba? A uplatní se hledisko odlišné v případě obchodních korporací a v případě jiných právnických osob?⁷⁸

Z pohledu standardních metod výkladu lze bez větších obtíží dovodit, že výhrada svědomí se vztahuje také na poskytovatele zdravotních služeb, který je právnickou osobou: výraz poskytovatel se v celém textu zákona používá ve významu podle § 2 odst. 1 zákona (tj. zahrnujícím jak osoby fyzické, tak právnické). V případě eventuálního sporu by tak bylo třeba nadstandardními metodami výkladu dovodit, že pojem poskytovatele je ve vztahu k možnosti uplatnit výhradu svědomí limitován pouze na fyzickou osobu nebo na nepodnikatelské právnické osoby.

V praxi si lze jistě představit existenci poskytovatele zdravotních služeb, který by mohl výhradu uplatňovat. Může se jednat například o církevní nemocnici,⁷⁹ ale také o malé poskytovatele zdravotních služeb.⁸⁰ V případě uzákonění eutanázie se pak potenciální okruh výhradců rozšíří, například o hospice či léčebny dlouhodobě nemocných.

Jinou oblastí, ve které by se v podmínkách českého právního řádu dalo uvažovat o dovolání se náboženských práv ze strany obchodní korporace, je potenciální střet s úpravou antidiskriminačního práva. Existuje značné množství škol a školských zařízení, jejichž činnost je vykonávána právnickou osobou,⁸¹ která se programově hlásí k náboženskému vyznání anebo alespoň určitému etickému systému.⁸² Může například společnost s ručením omezeným vykonávající činnost základní školy požadovat po svých zaměstnancích, aby byli členy určité církve, či alespoň aby byli názorově blízcí náboženskému učení, anebo aby ve svém osobním životě nebyli v očividném rozporu s určitými náboženskými normami?

Řešení této a dalších otázek přesahuje rámec těchto řádků. V praxi se z právnických osob náboženských práv domáhaly prozatím pouze církve a náboženské společnosti a jejich tzv. církevní právnické osoby.⁸³ V předchozích řádcích však bylo ukázáno, že také český právní řád v sobě skrývá potenciál uplatňování náboženských práv ze strany obchodních korporací.

4. Musí obchodní korporace maximalizovat zisk?

Jedním z důležitých výstupů rozsudku ve věci Hobby Lobby bylo stanovisko soudu, že obchodní korporace nemusí nutně maximalizovat zisk. Jak jsme ukázali výše, omezení zisku nábožensky, eticky či jinak hodnotově motivovaným sebeomezením je přípustné také podle českého práva.

Takové sebeomezení má bezpochyby vliv na posuzování podmínek výkonu funkce člena voleného orgánu. Jestliže se obchodní korporace přihlásí k určitému hodnotovému systému, lze vykonávat funkci člena orgánu s nezbytnou loajalitou (§ 159 odst. 2 ObčZ) pouze tehdy, kdy v pozici člena orgánu (nikoliv v osobním životě) jeho člen jedná v souladu s přijatým hodnotovým systémem. Přihlásí-li se obchodní korporace k ochraně života od jeho početí, nejedná s péčí řádného hospodáře člen orgánu, který hlasuje pro účast na obchodní transakci spočívající v prodeji abortivních léčiv. A naopak v souladu s ní jedná člen, který odmítne účast obchodní korporace na takové transakci i v případě, kdy tím způsobí korporaci ztrátu.

Obdobně nábožensky či jinak hodnotově motivované sebe-omezení formuje obhajitelný zájem obchodní korporace ve smyslu § 51 odst. 1 ZOK.

V. Závěr

Rozsudek ve věci Burwell v. Hobby Lobby vnesl nové impulzy do diskuze o mnoha tématech korporačního práva

a konfesního práva – dvou právních oborů, které se málokdy potkávají. Ve světě common law je rozsudek předmětem intenzivního zájmu odborné veřejnosti. Cílem předloženého textu bylo představit jej také českému čtenáři a snad i otevřít diskuzi v českém prostředí.

* Autor je advokátem a odborným asistentem katedry soukromého práva vysoké školy CEVRO Institut. Text vznikl v rámci realizace grantu podpořeného Grantovou agenturou ČR eg. č. 13-21612P „Autonomie církví a náboženských společností v teoretické reflexi, legislativní praxi a v judikatuře soudů“.

¹ V textu budeme dále používat vžitě zkrácené označení *Burwell v. Hobby Lobby*, případně pouze *Hobby Lobby*. Plná citace rozsudku zní *Sylvia Burwell, Secretary of Health and Human Services, et al., Petitioners v. Hobby Lobby Stores, Inc., Mardel, Inc., David Green, Barbara Green, Steve Green, Mart Green, and Darsee Lett; Conestoga Wood Specialties Corporation, et al., Petitioners v. Sylvia Burwell, Secretary of Health and Human Services, et al., 573 U.S. ___ (2014)*.

² V předloženém textu bude kladen důraz především na přesahy rozsudku do korporálního práva. Tento způsob reflexe je v odborné literatuře prozatím spíše minoritní, větší pozornost je věnována aspektům souvisejícím s náboženskou svobodou, přístupem ke zdravotním službám či genderovou rovností.

³ Označit druhou skupinu za koalici náboženských konzervativců (katolíků zastávajících pozice oficiálního učení své církve – což je v americkém prostředí jejich menší část, evangelikálů, ortodoxních židů a mormonů) je značně zjednodušující a především odvádí pozornost od skutečnosti, že argumentace této strany je primárně nenáboženská.

⁴ V prvním případě se tak stalo rozsudkem ve věci *Roe v. Wade*, 410 U.S. 113 (1973), v druhém případě nedávným rozsudkem ve věci *Obergefell v. Hodges*, 576 U.S. ___ (2015).

⁵ Nejvyšší soud USA do *Obamacare* výrazně zasáhl také rozsudky *National Federation of Independent Business v. Sebelius*, 567 U.S. ___ (2012) a *King v. Burwell*, 576 U.S. ___ (2015).

⁶ Zákon na ochranu pacientů a o cenově dostupné péči.

⁷ Abortivním účinkem rozumíme farmakologické ukončení vývoje a tím i smrt embrya v lůně matky. Antikoncepce s abortivním účinkem je taková antikoncepce, která pro případ, že dojde k ovulaci, znemožní uhnízdění embrya v děložní sliznici. Abortivní účinek nemají pouze tzv. „pilulky po“, ale prakticky veškerá hormonální antikoncepce, jak dokládají příbalové informace těchto přípravků.

⁸ Pro tuto povinnost se vžilo označení *contraceptive mandate* (antikoncepční příkaz).

⁹ Americké právo zpravidla nezná církve a náboženské společnosti v podobě specifických právnických osob a naprostá většina náboženského života je právně realizována prostřednictvím právních forem jako *religious not-for-profit corporation*, *not-for-profit corporation*, *for-profit corporation*, *corporation sole*, *charitable trust* apod. K podrobnostem srov. Durham, W. C. *Facilitating Freedom of Religion or Belief through Religious Association Laws*. In Lindholm, T., Durham, W. C., Tahzib-Lie, B. G. (eds.) *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2004, s. 337 a násl.

¹⁰ V takovém případě zdravotní pojišťovna vyloučí ze zdravotního plánu antikoncepční služby a ty jsou pojištěnci hrazeny tak, aby jejich krytí probíhalo bez finanční spoluúčasti zaměstnavatele.

¹¹ Relevantní právní úprava je přehledně shrnuta v rozsudku *Burwell v. Hobby Lobby*, s. 7 a násl.

¹² Rozsudek ve věci *Employment Division, Department of Human Resources of Oregon v. Smith*, 494 U.S. 872 (1990).

¹³ K podrobné analýze rozsudku srov. Soukup, A. *Reformulating Church Autonomy: How Employment Division v. Smith Provides a Framework for Fixing the Neutral Principles Approach*. *Notre Dame Law Review*, 2006–2007, č. 82.

¹⁴ Takovým obecně aplikovatelným pravidlem může být například zákaz navštěvovat kulturní památky v neděli. Jakkoliv je zákaz obecný (vztahuje se na všechny kulturní památky), může podstatně zasáhnout do náboženských práv, neboť řada kostelů má status kulturní památky a výkon kultu v nich probíhá právě v neděli.

¹⁵ K RFRA podrobněji srov. např. Vega Gutiérrez, A. M., Pérez Delgado, J. *Una aproximación al concepto jurídico de Religión en la jurisprudencia Norteamericana*. *Revista general de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico*, 2003, č. 1.

¹⁶ *Alliance Defending Freedom*, nezisková organizace zaměřená na ochranu náboženské svobody, identifikovala na 88 soudních sporů vedených před federálními soudy. Viz *Obamacare's Abortion Pill Mandate Injunction „Scorecard“* dostupné z:

<http://www.adflegal.org/issues/sanctity-of-life/beginning-of-life/defending-those-who-defend-life/key-issues/obamacare/key-issues/obamacare-s-abortion-pill-mandate-injunction-scorecard> (citováno dne 18. 11. 2015).

¹⁷ Srov. také *Hobby Lobby. Our Story*, <http://www.hobbylobby.com/about-us/our-story> (citováno dne 28. 10. 2015).

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Srov. *Burwell v. Hobby Lobby*, s. 14.

²⁰ Jedná se o denominaci založenou na myšlenkách křesťanského hnutí tzv. novokřtěnců (anabaptistů).

²¹ K podrobnostem srov. prohlášení mennonitské církve k potratům: Mennonite Church USA, Statement on Abortion, http://anabaptistwiki.org/mediawiki/index.php/Statement_on_Abortion_%28Mennonite_Church_USA,_2003%29 (citováno dne 28. 10. 2015).

²² Potrat je pro mennonitskou církev omluvitelný pouze za velmi výjimečných okolností, zejména jestliže se jedná o nejméně špatnou volbu mezi několika nežádoucími možnostmi volby. Ibid.

²³ Srov. Burwell v. Hobby Lobby, s. 12.

²⁴ Mimo jiné se jedná o Prohlášení o posvátnosti lidského života přijaté představenstvem, které mimo jiné stanoví, že společnost sdílí přesvědčení, že lidský život začíná početím, a že je v rozporu s jejich morálním přesvědčením podílet se na ukončení lidského života po jeho početí. Takové jednání je v pohledu vnitřních předpisů společnosti hříchem proti Bohu. Srov. Burwell v. Hobby Lobby, s. 12.

²⁵ Jakkoliv se může zdát zakotvení takových morálních proklamací ve vnitřních předpisech obchodní korporace něčím nezvyklým, je třeba poukázat na to, že také v našem prostředí se obchodní korporace stále častěji ve svých vnitřních předpisech hlásí k určitým etickým postojům. Témata jako životní prostředí, rovné příležitosti žen a mužů, podpora místní komunity, zdravotně znevýhodněných osob či podpora lidskoprávních témat jsou stále častějším předmětem interní korporátní regulace. Jedná se přitom o navýsost etická témata, která s vlastním předmětem podnikatelské činnosti souvisejí stejně volně jako ochrana nenarozeného lidského života. Ke konceptu dobrovolné integrace sociálních, ekologických a etických hledisek do firemní strategie označované Corporate Social Responsibility srov. např. Jirousek, F. Společenská odpovědnost firem (CSR): více než nový druh PR marketingu? Bulletin advokacie, 2006, č. 6.

²⁶ Srov. Burwell v. Hobby Lobby, s. 12.

²⁷ Pojem „obchodní korporace“ budeme v tomto textu používat jako ekvivalent pojmu „for-profit corporations“, třebaže se může jednat o určité zjednodušení.

²⁸ Malovský-Wenig, A. Příručka obchodního práva. Praha: Československý kompas, 1947, s. 177.

²⁹ Rozsudek Burwell v. Hobby Lobby, s. 18.

³⁰ Braunfeld v. Brown, 366 U.S. 599 (1961).

³¹ Židé, jak známo, dodržují jako den klidu sobotu. V důsledku zákona by tak žalobci museli mít své obchody zavřeny dva dny: v sobotu s ohledem na svoji víru a v neděli kvůli zákonu.

³² Srov. rozsudek ve věci Conestoga v. U.S. HSS, 724 F. 3d 377(2013).

³³ Rozsudek Burwell v. Hobby Lobby, s. 19.

³⁴ Například v nedávném rozsudku Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. EEOC, 566 U.S. ___ (2012) poskytl církevní škole ochranu před dopady antidiskriminační legislativy a potvrdil tak poměrně širokou autonomii církevních subjektů v personálních otázkách.

³⁵ Rozsudek Burwell v. Hobby Lobby, s. 20.

³⁶ V textu používáme výraz „vykonávat náboženství“ jako ekvivalent pojmu „exercise religion“, jak jej používá americké právo. V českém právním prostředí se zpravidla pro nábožensky motivované jednání ve vnějším světě používá výraz „projevy náboženství nebo víry“ (ozvěna [čl. 16](#) odst. 1 Listiny základních práv a svobod).

³⁷ Srov. rozsudek ve věci Employment Division, Department of Human Resources of Oregon v. Smith., 494 U.S., č. 877, srov. také Soukup, A., op. cit. sub 13, s. 824.

³⁸ K tématu srov. např. Laycock, D. Church Autonomy Revisited. The Georgetown Journal of Law and Public Policy, 2009, č. 7, Brady, K. A. Religious Group Autonomy: Further Reflections about What Is at Stake. Journal of Law and Religion, 2006–2007, č. 22.

³⁹ Rozsudek Burwell v. Hobby Lobby, Ginsburg, J., dissenting, s. 19.

⁴⁰ Rozsudek Burwell v. Hobby Lobby, s. 23.

⁴¹ Ibid.

⁴² Více o této právní formě např. na webu www.benefitcorp.net.

⁴³ Aby se osoba mohla dovolávat RFRA, musí být jí tvrzená víra „upřímná“. Smyslem tohoto požadavku je vyloučit svévoli a zneužívání výjimky po-dle RFRA.

⁴⁴ Soud aplikovatelnost RFRA na korporace s veřejně obchodovatelnými akciemi nevyloučil, pouze poukázal na to, že si lze jen obtížně představit, jak se akcionáři takové korporace dohodnou na příslušnosti korporace k určité náboženské víře.

⁴⁵ K tomuto závěru dospěl soud bez jakýchkoliv pochybností. Dokonce uvedl, že „pokud se tyto okolnosti [tedy zejména výše pokuty, pozn. aut.] nedají považovat za podstatné omezení, je obtížné si představit, co by jim tedy mohlo být“ (rozsudek Burwell v. Hobby Lobby, s. 2).

⁴⁶ Nejvyšší soud USA je v tomto bodě konzistentní se svojí dřívější judikaturou. Z předchozích rozhodnutí lze poukázat například na případ Thomas v. Review Bd. Of Indiana Employment Security Div., 450 U.S. 707 (1981), který se týká příslušníka náboženské společnosti Svědkové Jehovovi, jenž nastoupil do zbrojařské společnosti, kde nejprve pomáhal vyrábět ocel (z níž se následně vyráběly zbraně, ale s tím zaměstnanec problém neměl) a následně byl přeřazen na jinou práci, kde se vyráběly otočné věže tanku. Zde zaměstnanec odmítl práci vykonávat, protože nebyla v souladu s jeho náboženským přesvědčením, v důsledku čehož byl z práce propuštěn. Soud zaujal stanovisko, že mu nepřísluší, aby posuzoval, kde je u konkrétního případu hranice toho, co člověku zapovídá jeho svědomí, a tím de facto prohlásil víru stěžovatele za pomýlenou.

⁴⁷ Rozsudek Burwell v. Hobby Lobby, s. 40 a násl.

⁴⁸ Např. Lupu, I. C. Hobby Lobby and the Dubious Enterprise of Religious Exemptions. Harvard Journal of Law and Gender, 2015, vol. 38, s. 35 a násl.; Gedicks, F. M. One Cheer for Hobby Lobby: Improbable Alternatives, Truly Strict Scrutiny, and Third-Party Employee Burdens. Harvard Journal of Law and Gender, 2015, vol. 38, s.

153 a násl.

⁴⁹ NeJaime, D., Siegel, R. B. Conscience Wars: Complicity-Based Conscience Claims in Religion and Politics. *The Yale Law Journal*, 2014–2015, č. 7, s. 2516 a násl.; nebo Horowitz, P. The Hobby Lobby Moment. *Harvard Law Review*, 2014, vol. 128, č. 1, s. 154 a násl.

⁵⁰ Podle Leitera se Nejvyšší soud pasoval do role nadzákonodárce: Leiter, B. Constitutional Law, Moral Judgment, and the Supreme Court as Super-Legislature. Text přednášky dostupný v databázi SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2547972>.

⁵¹ Meese, A. J., Oman, N. B. Hobby Lobby, Corporate Law, and the Theory of the Firm: Why For-Profit Corporations Are RFRA Persons. *Harvard Law Review Forum*, 2014, vol. 127, s. 274 a násl.; nebo Johnson, L., Millon, D. K. Corporate Law After Hobby Lobby. *The Business Lawyer*, vol. 70, 2014/2015, s. 17.

⁵² Pro rozsudek hlasovala většina pěti soudců. Odlišné stanovisko uplatnili soudci Ginsburg, Sotomayor, Breyer a Kagan.

⁵³ Lavický, P. a kol. [Občanský zákoník](#) I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 163.

⁵⁴ Srov. [§ 7](#) zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁵ K recentní diskuzi o trestní odpovědnosti právnických osob lze poukázat na texty Šámal, P., Eliáš, K. Několik poznámek k článku „Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku“. [Trestněprávní revue, 2015, č. 3, s. 59](#) a násl.; Beran, K. Trestní odpovědnost právnických osob z hlediska teorie fikce. [Trestněprávní revue, 2014, č. 5, s. 107](#) a násl.; a Beran, K. Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku. *Trestněprávní revue*, 2014, č. 7–8, s. 179 a násl.

⁵⁶ „[Č]lověk může stanovit zákony jen o tom, o čem může soudit. Ale člověk není kompetentní soudit o vnitřních skutcích, které jsou skryté, nýbrž jen o vnějších projevech, které jsou zjevné.“ S. Th. I-II, q. 91, a. 4 co. (citováno podle Šprunk, K. Tomáš Akvinský o zákoně v Teologické sumě. Praha: Krystal OP, 2003, s. 33).

K tématu srov. také Finnis, J. Religion and Public Reasons. *Collected Essays: Volume V*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 93.

⁵⁷ Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z. (eds.) Rovnost a diskriminace. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 43.

⁵⁸ Johnson, L., Millon, D. K., op. cit. sub 51, s. 17.

⁵⁹ Ibid, s. 18.

⁶⁰ Cílem následujících řádků není shrnout veškeré dostupné teorie právnických osob, ale nabídnout určitou úvahu v tomto směru.

⁶¹ Finnis, J. Intention and Identity. *Collected Essays: Volume II*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 81.

⁶² Ibid, s. 87.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Je opět mimo rozsah tohoto textu poukázat na variabilitu chápání pojmu osoby a člověka vůbec ve filozofickém světě.

⁶⁵ Gredt, J. Základy aristotelsko-tomistické filosofie. Praha: Krystal OP, 2009, s. 563.

⁶⁶ „Pouze“ myšleno ve vztahu právnická osoba – člověk. Otázku existence jiných osob (např. nehmotných jsoucen) neřešíme.

⁶⁷ K tématu lidské osoby srov. např. Machula, T. Pojetí lidské osoby a jeho etické důsledky. *Sociální práce*, 2006, č. 2, s. 101 a násl.

⁶⁸ Finnis, J., op. cit. sub 56, s. 98.

⁶⁹ Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. [Listina základních práv a svobod](#). Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 20. K judikatornímu zdůvodnění srov. např. nález Ústavního soudu sp. zn. [Pl. ÚS 15/93 \[3/1994 Sb., 3/1993 Usn.\]](#).

⁷⁰ Stejně tak ponechme stranou otázku, zda „církvi a náboženskou společností“ musí nutně být právnická osoba v právní formě registrované církve a náboženské společnosti (ve smyslu zákona č. [3/2002 Sb.](#), o církvích a náboženských společnostech), či zda jí může být církev v právní formě spolku, družstva či jiné. K tomu srov. Kříž, J. Spolky a jiné alternativy k registraci církvi podle zákona č. [3/2002 Sb.](#) In Scheu, H. Ch., Kříž, J., Děkanovská, K. (eds.) Právní postavení náboženských menšin. Praha: Univerzita Karlova, 2013, s. 34 a násl.

⁷¹ Limitou je samozřejmě [§ 145 ObčZ](#).

⁷² Kuhn, P. Základní principy práva obchodních korporací. In Štenglová, I., Dědič, J., Tomsa, M. a kol. Základy obchodního práva. Praha: Leges, 2014, s. 157.

⁷³ Legální definice družstva představuje jako primární účel vzájemnou podporu členů nebo třetích osob, srov. [§ 552](#) odst. 1 ZOK.

⁷⁴ Ať již udržitelná objektivně, či subjektivně – pro podnikatele s ohledem na jeho vnitřní postoj.

⁷⁵ Sebeomezení podnikatele z etických důvodů nemusí mít nutně náboženský rozměr, ale je motivováno racionální úvahou o existenci možnosti mravního hodnocení skutků a o tom, že některá jednání je třeba odmítnout jako neodpovídající člověku. Na rozdíl od náboženské motivace je etická úvaha ryze racionální. V praxi však může působit společně s náboženským přesvědčením.

⁷⁶ K podstatným hlediskům, která usměrňují lidské jednání, dávají mu smysl a umožňují jeho mravní hodnocení, srov. např. Grisez, G., Boyle, J., Finnis, J. Practical Principles, Moral Truth, and Ultimate Ends. *The American Journal of Jurisprudence*, 1987, č. 32.

⁷⁷ Zákon č. [372/2011 Sb.](#), o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách).

⁷⁸ Ústavní soud ČR se zabýval ústavností [§ 50](#) odst. 2 zákona č. 372/2011 Sb. prozatím toliko in abstracto ve svém nálezu [Pl. ÚS 1/12 \[437/2012 Sb., 195/2012 Usn.\]](#), přičemž otázku, kdo se může práva na výhradu svědomí

dovolávat, si nepoložil. Ve vztahu k ústavní konformitě ustanovení se spokojil s tím, že zákon obsahuje dostatečný mechanismus, kterým se poskytnutí zdravotní služby zajistí u jiného poskytovatele.

⁷⁹ V České republice jsou k dnešnímu dni tři katolické nemocnice. Žádná z nich však nemá právní formu obchodní korporace.

⁸⁰ Typicky se může jednat například o gynekologickou ambulanci provozovanou obchodní korporací.

⁸¹ Nejčastěji školskou právnickou osobou, společností s ručením omezeným, obecně prospěšnou společností.

⁸² Nemusí se přitom vždy jednat o tzv. „církevní školy“. Jako „církevní škola“ se v praxi označuje škola nebo školské zařízení zřízené registrované církví nebo náboženskou společností, které bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštního práva zřizovat církevní školy (srov. [§ 8](#) odst. 6 zákona č. 561/2004 Sb.). K problematice podrobněji srov. Kříž, J. Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 127 a násl.

⁸³ Evidované právnické osoby podle [§ 15a](#) a násl. zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech.